

JOAN VALLS I LA SEUA INFLUÈNCIA SOBRE LA LITERATURA CATALANA

Emili Rodríguez-Bernabeu

LEM ACCEPTAT LENTAMENT L'ESFONDRA-
MENT DE tota una generació literària valenciana. L'esfondrament ha estat produït per la natural extinció vital d'uns autors que van nàixer a la dècada dels anys vint. Sanchis Guarnier, Joan Fuster, Vicent Andrés Estellés, Enric Valor i Joan Valls morien –alguns una mica prematurament– per mort natural, no per cap sotragada política, sinó per imperatiu vital, l'acompliment del seu cicle. És veritat que alguns –com ara Sanchis Guarnier o Enric Valor– pertanyien a una dècada abans, no eren la generació dels vint; però tots havien centrat la seua activitat d'una manera tan cohesionada, tan unitària, tan complementària, que no sé separar-los en dues generacions diferents. Probablement, la Guerra d'Espanya -i la immediata postguerra- va significar un punt de partida. De qualsevol manera, l'orientació que varen donar a la seua activitat político-cultural va ser molt semblant en conjunt.

No és pas fàcil cohesionar una generació. I més difícil encara, projectar un temps literari coincident. En quin sentit, la coincidència? En la creació sense paliatius d'una literatura nacional. No un apèndix d'una altra, no un voluntarisme regional, no un exornament pintoresc d'unes particularitats residuals. No, van provar de crear una literatura que connectés amb la història particular d'un poble menystingut, però viu.

La puixança d'aquesta generació valenciana era donada per la consciència absoluta que va tenir de la seua responsabilitat històrica envers la restauració d'una literatura destrossada, vençuda, ignorada, aïllada en la seua impotència local. En certa mesura, la seua empenta va ser semblant a la de la Renaixença,

si bé no era una “renaixença”, sinó la continuació d’una renaixença, la connexió necessària amb uns treballs, amb unes obres, amb uns projectes que havien estat bandejats per l’aïrt d’una guerra, els resultats de la qual significaven l’anorreament d’un poble i d’una literatura.

La influència d’aquesta generació esmentada, que centrà la seua màxima activitat a la dècada dels 50 i dels 60, però que no deixarà de tenir-ne, d’influència, fins a la seua extinció biològica, va convocar estudiants i joves escriptors en la indagació d’una realitat que, començant per la literatura, aspirava a envair tots els camps de la vida per la cultura de llur país, en què la llengua jugava un paper predominant com a senya d’identitat. Sota el mestratge d’aquesta generació, molts compregueren, i van fer seus, els supòsits nacionals propugnats.

Doncs bé, Joan Valls, com a component formal d’aquest grup, va crear expectatives i equívocs. Expectatives, perquè de bell antuvi Joan Valls s’implantava en una literatura, la catalana, amb incursions fondes per l’àrea lingüística, participant en concursos i certàmens literaris. Valls va provocar les primeres expectatives en el grup valencià d’escriptors que aleshores es conformava al voltant de l’Editorial Torre. En publicar, solitari, *La cançó de Mariola*, el grup va fer per atraure’l i situar-lo en el corrent gramatical correcte. Joan Valls va canviar l’ortografia del Pare Fullana, en què havia estat escrita *La cançó de Mariola*, per la de Fabra, si bé amb les adaptacions que a Castelló havien fet un grapat d’autors valencians el 1932 (entre ells el mateix Pare Fullana). Tota l’obra que segueix a *La cançó de Mariola* ve escrita en aquesta ortografia fabriana. Des d’aqueix moment, Valls queda connectat amb el grup d’escriptors valencians que als anys 40, 50 i 60 dominaven l’entrellat literari de València. També connectà amb Barcelona: la seua relació amb el crític Octavi Saltor, home influent en els cercles culturals conservadors catalans, formalitzada després que Valls guanyés un premi literari (Premi “Ciutat de Barcelona”, 1959) a la capital del Principat, prompte l’introduirà en l’ambient barceloní, on a poc a poc serà considerat l’autor representatiu del Sud del País Valencià. Tots aquests contactes faran que les vacil·lacions primerenques entre el conreu de la literatura castellana i la catalana desplacen la seua atenció envers la catalana, ja de manera absoluta a la dècada dels 70.

Valls és cridat a formar part de l’Instituto de Estudios Alicantinos, durant els primers 70, per la seua condició d’autor bilingüe àmpliament guardonat de la ciutat d’Alcoi. Allí començà un moment important en la seua vida literària. Fou un guardó, sens dubte, que un home que havia estat empresonat després de la guerra per les seues activitats esquerranes fos cridat a formar part d’una institució franquista. El Règim volia complicitats, canviar d’imatge

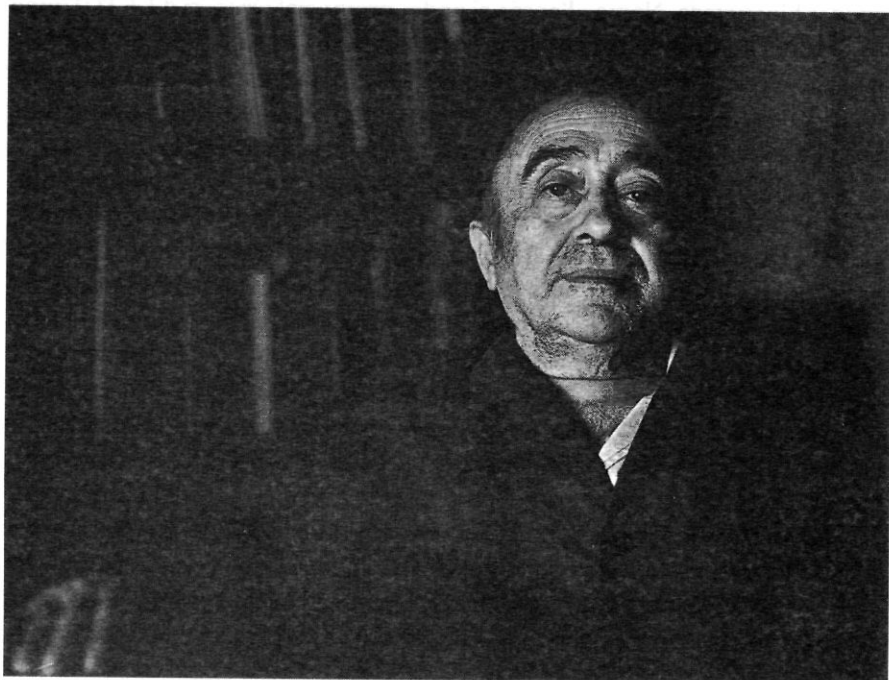
per sobreviure. Ja hem vist que no pogué sobreviure, i que aquestes complicitats duïen implícites les llavors de l'enderrocament. Però la vella intel·lectualitat franquista no trigaria a passar factura ben aviat. Després de ser aprovada per l'Institut la publicació de l'obra poètica en valencià de Valls, proposada per mi, m'encomanaren de fer la Introducció a l'obra. I ací començà un llarg contenciós, perquè en afirmar en ella (1976) la pertinença del valencià a la llengua catalana, va restar bloquejada la publicació fins 1981. El problema va polititzar-se; érem en plena transició política. Valls no volgué renunciar a la meua Introducció, tot i haver-hi rebut pressions. I l'obra va quedar bloquejada. Només l'accés al poder provincial alacantí d'UCD (Unión de Centro Democrático), i durant la presidència de Díaz Alperi en la Diputació Provincial, sent vice-president Miguel Valor, i director de l'Institut Adrià Espí i Valdés, el problema d'aquella censura aferriada cessà, i la Introducció eixia lleument maquillada amb l'afirmació unitària de la nostra llengua.

La política havia agafat Joan Valls com a bandera de reivindicacions i protestes. La concentració valencianista de la Plaça de Bous d'Alacant de 1979 va tenir un parlament especial per al nostre autor. Pràcticament, ningú no havia llegit la seua obra, però tothom parlava de l'excel·lent poeta alcoià Joan Valls. Francesc de Paula Seva i Sala, des del PSOE, feia una interpellació a favor de Valls en la Diputació Provincial d'Alacant. És un moment de popularitat en la vida del nostre poeta: tothom en parla, tothom en sap. És el moment en què les autoritats polítiques prenen consciència de l'autor i de la seua obra; també la llengua formava part important de l'enfrontament i l'estatut d'autonomia planava sobre la mirada esmaperduda dels valencians.

Després de la publicació de l'*Obra poètica*, tot s'apaivaga. Els lectors van tenir a l'abast una obra que només coneixien d'oïda. La personalitat literària de Valls creix i, en certa mesura, es vertebrava, perquè l'aïllament tradicional de la seua obra minva, i ara sovintegen comentaris crítics i ressenyes. Valls enceta una nova etapa literària caracteritzada per l'esforç de síntesi i clarificació. Aquesta etapa només es clourà amb la seua mort, l'agost de 1989.

Des de la seua mort, un grup de fidels alcoians, encapçalat per un grup de poetes, ha mantingut el foc obert de la reivindicació. Reivindicació que no ha pogut veure publicada l'*Obra Completa*.

Aquesta ineficàcia vindicativa podríem centrar-la en unes coordenades que explicarien les causes del fracàs. A hores d'ara, l'*Obra Completa* de Joan Valls i Jordà deuria ser al carrer amb l'ajut d'una institució (Ajuntament d'Alcoi, Diputació Provincial d'Alacant, Institut Alacantí de Cultura "Juan Gil-Albert" o Comunitat Autònoma). És clar que l'edició, encara que amb ajut institucional, hauria de ser feta per una editorial comercial per tal d'aconseguir una distribució normal.

Joan Valls (1917-1989)

Per quina raó un autor emblemàtic segueix, després de deu anys de la seua mort, inèdit en la seua globalitat? No és suficient la publicació esporàdica d'alguna antologia, o la reedició d'alguna obra especialment significativa. Valls, el gruix de la seua obra, demana una edició general, a l'abast d'estudiosos i lectors, a l'abast dels seus compatriotes.

Pense que hi ha algunes causes que retarden l'edició de l'obra completa. En primer lloc, els nombrosos llibres que la conformen, que exigeixen un cost econòmic respectable, no sempre a l'abast dels presupostos corrents de les institucions, que es dispersen en molts fronts. En segon lloc, la seua condició d'autor bilingüe fa problemàtica la globalitat en l'interés dels grups implicats, però hem de pensar que la publicació de la seua obra completa significarà la publicació de l'obra catalana i de l'obra castellana, tota la seua obra. En tercer lloc, encara que hi haja grups reivindicatius de la seua obra, no han estat suficientment caracteritzats o individualitzats en una voluntat personal tècnica que pugua assumir una necessària edició crítica, i aquesta edició crítica haurà de ser remunerada com cal, és clar.

Per totes aquestes raons, l'obra de Valls segueix en un atzucac editorial. A més a més, aquesta paràlisi perjudica la seua projecció literària. Joan Valls no acaba de ser un autor ben conegut, fora d'uns quants que hem seguit de bell antuvi les seues edicions. Quan vaig anar a València a estudiar Medicina a la dècada dels 60, només vaig tenir a l'abast dues obres de Valls: *L'íntim miratge*, publicada per Torre el 1959, i *Tast d'eternitat*, per Sicània el 1960. Perquè, també, un dels entrebancs de difusió de l'obra de Valls ha estat el predomini d'edicions institucionals i privades que no han tingut, ni tenen, per regla general, una distribució normal. Ajuntaments, caixes d'estalvi, diputacions, instituts, particulars... Només quatre editorials comercials han publicat sis dels seus llibres: Editorial Torre (tres), Editorial Sicània, Editorial Tres i Quatre i Editorial Bromera. Aquesta situació ha estat donada per trets característics del nostre escriptor: aïllament físic dels centres editorials (que donà lloc a edicions particulars, de vegades promogudes pel mateix autor) i el fet d'haver estat molt guardonat (edicions institucionals). Les edicions comercials responen a les dues èpoques en què el nostre autor va tenir una difusió pública i literària més gran, que va despertar l'interés dels editors; es concretà en dos períodes: dècada dels 60 i, més tard, dels 80.

Probablement, la difusió de l'obra de Valls ha estat sempre problemàtica. Fora de la seua ciutat –Alcoi–, la seua popularitat ve donada per la vindicació política de la transició (pels entrebancs que va tenir la publicació de la seua *Obra poètica*). Aquesta protesta político-literària centrarà l'atenció de molts sobre la seua obra, i farà que Joan Valls haja estat llegit per alguns autors de la generació dels 70; però les generacions ulteriors només han pogut accedir

a tres o quatre obres, de les nombroses que té Valls, i a un parell d'antologies.

La presència pública de l'obra de Valls és insuficient, no cal insistir-hi. La seua influència és constatable en alguns autors de generacions anteriors a la seua mort. Cal centrar l'esforç en una edició total de la seua obra. La importància de l'obra de Valls és intrínseca a ella mateixa, però també és el primer assaig seriós contemporani d'implantació de la literatura catalana al sud del País Valencià.